

Jan Schinkelshoek

Symposium Ecologisch Burgerschap – De Nalatenschap van Ruud Lubbers
Glazen Zaal, Den Haag, 13 mei 2024

‘Denkend aan Lubbers’ – over milieu, klimaat en burgerschap

*‘Denkend aan Holland,
zie ik brede rivieren
traag door
oneindig laagland gaan...’*

Ruud Lubbers gaat niet de geschiedenis in, denk ik, als een dichtelijk type. Maar hij had een misschien wel merkwaardig zwak voor poëzie. Bij meer dan een gelegenheid dook hij in zijn gedichtenbundel - nog zo’n ouwe, bijna stukgebladerd, vermoedelijk afkomstig van het Canisius College - om, zoals hij zei, de ‘juiste woorden’ te vinden.

Een van die gelegenheden was in de zomer van 1989, midden in hooglopende politieke discussies over wat toen nog het ‘milieuprobleem’ werd genoemd. Een paar maanden eerder, eind april, was het tweede kabinet dat zijn naam droeg ten val gekomen over de financiering van het (nieuwe) *Nationale Milieubeleidsplan*. Moesten automobilisten zwaarder worden belast? Voor de VVD was de voorgenomen afschaffing van het reiskostenforfait aanleiding het kabinet op te blazen. Er werden nieuwe verkiezingen uitgeschreven, het milieu was een van de centrale thema’s in de verkiezingscampagne.

Midden in die campagne haalde Ruud Lubbers, opnieuw lijsttrekker - het CDA wilde ‘*Verder met Lubbers*’ - zijn gedichtenbundel tevoorschijn en kwam op een ochtend, al citerend, het Torentje binnen. Geïnspireerd door Hendrik Marsmans klassiek geworden gedicht over het Hollandse landschap [*Denkend aan Holland*], schreef hij diezelfde dag nog een artikel over ‘onze ereplicht’ om - zoals hij het noemde - ‘een deel van de herwonnen welvaart’ [het *Karwei* zat er deels al op!] ‘te besteden aan een schoner milieu’. Het stuk verscheen op 15 augustus - een dag of tien voor de verkiezingen - in, let wel, *De Telegraaf*, om te laten zien dat hij breed dacht.

Ruud Lubbers geldt als ‘*manager in de politiek*’, zoals de titel luidt van een van de boeken die over hem verschenen is. Dat klopt wel zo’n beetje: hij zag het als zijn taak om problemen goed gemanaged tot een oplossing te brengen. Maar versmal dat niet je tot sociaal-economie, laat staan werkloosheidscijfers of koopkrachtplaatjes.

Zeker, Lubbers was leider van kabinetten, met name zijn eerste, die de economische crisis met succes aanpakte, de overheidsschuld tot aanvaardbare proporties terugbracht en de verzorgingsstaat van een solide basis voorzag. Maar zijn *Karwei* - het karwei waaraan hij in 1982 begon en dat hij in 1986 dankzij massale steun van de kiezer mocht ‘afmaken’ - was breder.

Lubbers zag het vooral als zijn opdracht - en daarin ligt zijn kracht - om, tastend naar oplossingen, zoekend naar breed gedragen steun, ‘hobbels te verschmerzen’, ‘al zwaluwstaartend’. Ja, *zwaluwstaartend hobbels verschmerzen*, eventueel na *vertunneling*... Ik vertaal maar even. Het is Lubberiaans voor het aanpakken van problemen - via de beproefde methode van het compromis, door hem tot in de puntjes verrijnd, mede dankzij een goed afgestemde antenne voor wat nodig, mogelijk en haalbaar was.

Zo saneerde Lubbers de economie, zo benaderde hij de beladen kwestie van de plaatsing van kruisvluchtwapens in Nederland. En zo ging hij om met wat we vandaag de dag eerder de klimaatcrisis dan het milieuprobleem zouden noemen.

Het milieu was voor Ruud Lubbers geen ver buitenland. Eerder het tegendeel. Het speelde tijdens zijn hele politieke carrière een belangrijke rol - tot het einde toe. Zonder al te veel te overdrijven kun je zelfs zeggen dat het al aan het begin stond. Toen Lubbers in 1970 lid werd van de Rijnmondraad - een soort supergemeenteraad voor Rotterdam en omstreken - stond de milieuproblematiek hoog op de agenda. Wie toentertijd onder de rook van de stad woonde, herinnert zich vast en zeker de beruchte alarmfasen bij milieuoverlast. Konden er nog een paar hoogovens op de Maasvlakte bij?

Lubbers is in die jaren - de jaren van het rapport van de Club van Rome: *Grenzen aan de Groei* - 'groen besmet' geraakt, zoals hij later het wel eens noemde. Die besmetting speelde van tijd tot tijd op. Als minister van economische zaken in het kabinet-Den Uyl maakte hij zich sterk voor een selectieve investeringsregeling, een regeling waarin milieu en duurzaamheid de hoogte van de subsidie bepaalden. Hij had het over 'selectieve' economische groei. Na de oliecrisis [najaar 1973] maakte hij van energiebesparing een groot punt: 'Gordijnen dicht'. Later, als premier, was hij enthousiast over het grote internationale milieuplan *Our Common Future*, ontstaan onder handen van de voormalige Noorse premier Gro Harlem Brundtland. Een voortvloeiende van dat rapport, het *Nationaal Milieubeleidsplan*, was hem een kabinetscrisis waard - misschien ook wel om een andere te voorkomen.

Ook naderhand, tot het einde van zijn leven, bleef Lubbers zeer begaan met milieu, natuur en klimaat. Hij ontwikkelde zich tot een profeet van de duurzaamheid, geïnspireerd door het *Handvest van de Aarde*. Als een van de eerste Nederlanders reed hij in een elektrische auto - tot ergernis van Ria die hem soms, meer dan eens, midden in het land moest oppikken omdat de batterij leeg was...

Het milieu was voor Ruud Lubbers geen technisch probleem. Zijn vroege interesse werd ingekleurd door wat ik misschien een tikkeltje te algemeen zijn *katholiserende* kijk op de politiek, noem, beter gezegd: het leven. Eén van de meest onderschatte kanten van Lubbers - ik ben benieuwd hoe dat in de dit najaar te verschijnen biografie uitpakt - is zijn katholiek-sociale achtergrond. Hij gaat te veel door voor, inderdaad, manager. Maar dat miskent zijn drijfveren. Hij was, ook naar eigen zeggen, 'ondergedompeld' in de katholiek-sociale leer: van menselijke waardigheid tot subsidiariteit, van complementariteit tot synthese. [Tussen haakjes: als protestant heb ik er veel van geleerd.] Het was een katholieciteit van naoorlogs snit. Als kind van de jaren '60 werd hij gevormd door *Vaticanum II*, het grote concilie waarmee de Rooms-Katholieke Kerk zichzelf in een paar grote stappen bij de tijd bracht. Zoals de kerk meer om zich heen ging kijken, zo kregen jonge, progressieve katholieken als Ruud Lubbers meer aandacht voor mens en wereld mee. 's Avonds achterin de auto, onderweg terug naar Rotterdam of Den Haag, heb ik lange colleges gehad over *Pacem in Terris*, *Gaudium et Spes* en, niet te vergeten, *Dignitatis Humanae*, encyclieken en andere herderlijke schrijvens. Zelfs in de omstreden *Humanae Vitae* - de pil, weet u wel - las hij een pleidooi om het leven serieus te nemen. Zijn belangstelling voor natuur en milieu situeer ik daar, gekoppeld aan een onderliggende maatschappijvisie waarin de mens, de persoon, als verantwoordelijk wezen - verantwoordelijk voor alles en allen om hem heen - een hoofdrol kreeg toegewezen.

Van die achtergrond zijn het geen grote stappen naar een politiek waarin de *Verantwoordelijke Samenleving* centraal staat. Dat waren voor Ruud Lubbers geen lege woorden. Allerm minst een alibi voor bezuinigingen. Het was iets waarin hij geloofde - 'mijn politieke credo', noemde hij het eens. Het is geen toeval dat het zo'n prominente rol speelde bij wat ik de *Gründerjahre* van het CDA noem. Direct na de fusie van de drie confessionele partijen KVP, ARP en CHU in 1981, stond de christendemocratie - tot op zekere hoogte vergelijkbaar met nu - voor de taak zichzelf opnieuw uit te vinden. Om te laten zien dat het samengaan-van-de-drie meer was dan oude wijn in nieuwe zakken, werd een programmatische vernieuwing ingezet, geleid door Arie Oostlander en het WI, een vernieuwing die in 1983 uitmondde in rapporten als *Appel & Weerklank* [over overtuiging en organisatie van het CDA] en *Van verzorgingsstaat naar verzorgingsmaatschappij*, een titel die ook zonder sociaal-conservatieve verhulling voor zich spreekt. Met die programmatische heroriëntatie heeft Lubbers - als pas optredend premier - zich achter de schermen intensief bemoeid. Hopelijk is de briefwisseling

met Oostlander, lange epistels, er nog. In die rapporten vind je 'zijn' opvattingen terug over verantwoordelijkheid, verantwoordelijk zijn, verantwoord handelen en verantwoordelijkheid nemen - uitmondend in principiële pleidooien om de samenleving in z'n brede geledingen ruimte te geven. Het leverde vanuit de oppositie smalend commentaar op: hoe het nieuwe CDA de verzorgingsstaat reduceerde tot een gaarkeuken waar je een pannetje soep kon komen afhalen... Dat was niet alleen gemakkelijk of goedkoop. Het was een commentaar dat miskende dat politiek het, juist als het iets wil bereiken, niet zonder activerende, publieke betrokkenheid kan. Het laat zich lezen als een even principieel pleidooi voor burgerschap: je moet het samen doen.

Op deze bijeenkomst komt die koppeling, de koppeling tussen klimaat en burgerschap, terug. Zo zou Lubbers vast en zeker herinnerd hebben willen worden.

Ruud Lubbers schreef het al midden in de verkiezingscampagne van 1989 - in dat door Hendrik Marsman geïnspireerde artikel over het milieu. 'Geen enkele partij' [ik citeer: Geen enkele partij], 'geen enkele groepering in ons land kan dat met mooie woorden, met mooie verkiezingsprogramma's, op z'n eentje waarmaken. Het zal alleen lukken als we samen aan de slag gaan. Het milieuprobleem is ons gezamenlijk probleem, gezamenlijk moeten we het aanpakken. Het is niet op te lossen door het op het bordje van de ander of van de overheid te leggen. Nee, dat is de weg van de minste weerstand. Een schoon milieu, een schoon land vergt een waarlijk nationale inspanning.'

Om poëtisch af te sluiten:

*'Denkend aan Holland
zie ik brede rivieren
traag door weer gifvrij
laagland gaan...'*

Jan Schinkelshoek
Vilsteren/Den Haag, mei 2024